

Лекція 6. Ключові схеми управління електричними колами

Ключі в основному призначені для замикання та розмикання електричних кіл, а також для переключення струму з одного кола в інше. Ключі бувають аналоговими та дискретними.

1

6.1 Розгалужувальні з'єднання

Розгалужувальне з'єднання (РЗ) є аналоговим перемикачем і призначене для переключення струму з одного кола в інше, тобто є аналоговим ключем. Два діоди можуть бути з'єднанням послідовним (рис. 6.1 а), паралельним (рис. 6.1,б) та розгалужувальним (рис. 6.1 в).

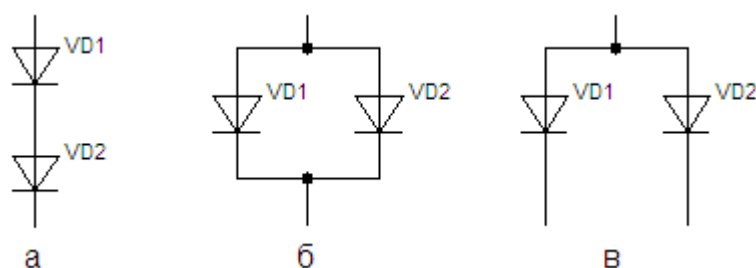

Рисунок 6.1 – З'єднання діодів: а – послідовне; б – паралельне; в - розгалужувальне

Розгалужувальне з'єднання (РЗ) є плавним перемикачем струму з одного кола VD1 в інше VD2 і навпаки (рис. 6.2). Для здійснення цього перемикання РЗ має живитися незмінним струмом $I_0 = \text{const}$.

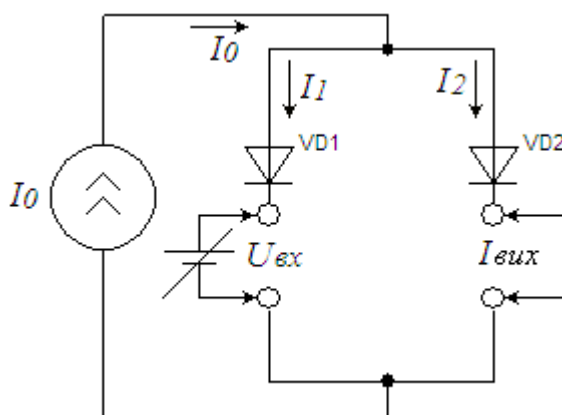

Рисунок 6.2 – Симетричне розгалужувальне з'єднання

Розгалужувальне з'єднання працює наступним чином.

За законом Кірхгофа сума струмів його кіл є величиною сталою:

$$I_1 + I_2 = I_0 = \text{const.} \quad (6.1)$$

У початковому стані ($U_{\text{вх}} = 0$) струми кіл однакові

$$I_1 = I_2 = \frac{I_0}{2}. \quad (6.2)$$

За наявності вхідної напруги ($U_{\text{вх}} > 0$) діод VD1 зміщується у зворотному напрямі, а VD2 - у прямому. Тому VD1 закривається, зменшуючи I_1 , а VD2 відкривається, на стільки ж збільшуючи I_2 (рис. 6.3). Якщо змінити полярність ($U_{\text{вх}} < 0$), то діод VD1 буде під прямою напругою, а VD2 - під зворотною, через що I_1 збільшується, а I_2 зменшується. Так здійснюється переключення струму з одного кола в інше.

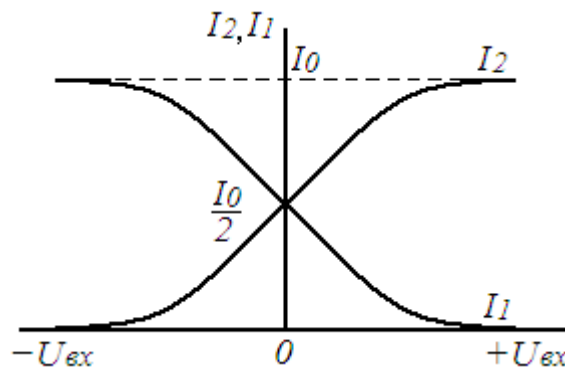

Рисунок 6.3 – ВАХ симетричного розгалужувального з'єднання

РЗ бувають симетричними (рис. 6.2) та несиметричними (рис. 6.4).

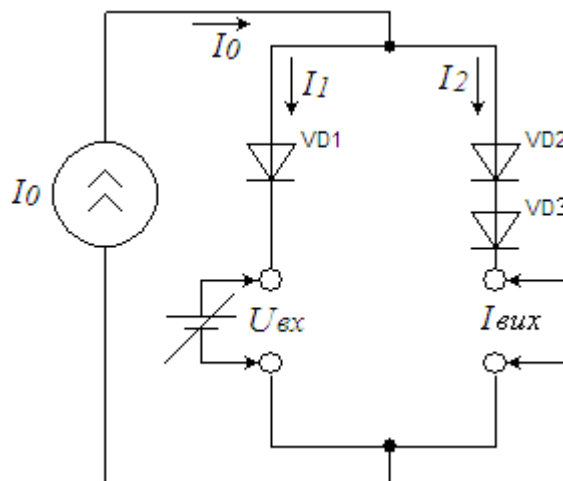

Рисунок 6.4 – Несиметричне розгалужувальне з'єднання

Несиметричність створює третій діод VD3. Через нього точка перекомутації $I_0/2$ зсувається праворуч від напруги $U_{вх} = 0$ (рис. 6.5). Зсув точки перекомутації $I_0/2$ пояснюється тим, що доки $U_{вх}$ не перевищить подвійну пряму напругу на двох діодах VD2 та VD3 ($U_{вх} > 2U_{пр}$), діод VD1 і розгалужувальне з'єднання у цілому не керуються. Врешті несиметричне РЗ діє таким самим чином, як і симетричне.

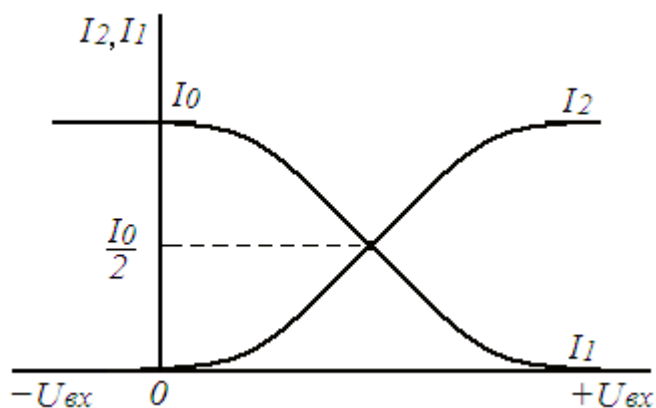

Рисунок 6.5 – ВАХ несиметричного розгалужувального з'єднання

З діаграм, які наведені на рисунку 6.6, видно, що симетричне РЗ сприймає скільки завгодно слабкий сигнал (рис. 6.6 а), бо за будь-якої амплітуди $U_{мвх1}$ є змінення струмів $\Delta I > 0$, а несиметричне РЗ на ту ж саму амплітуду $U_{мвх1}$ не реагує, тобто $\Delta I = 0$ (рис. 6.6 б).

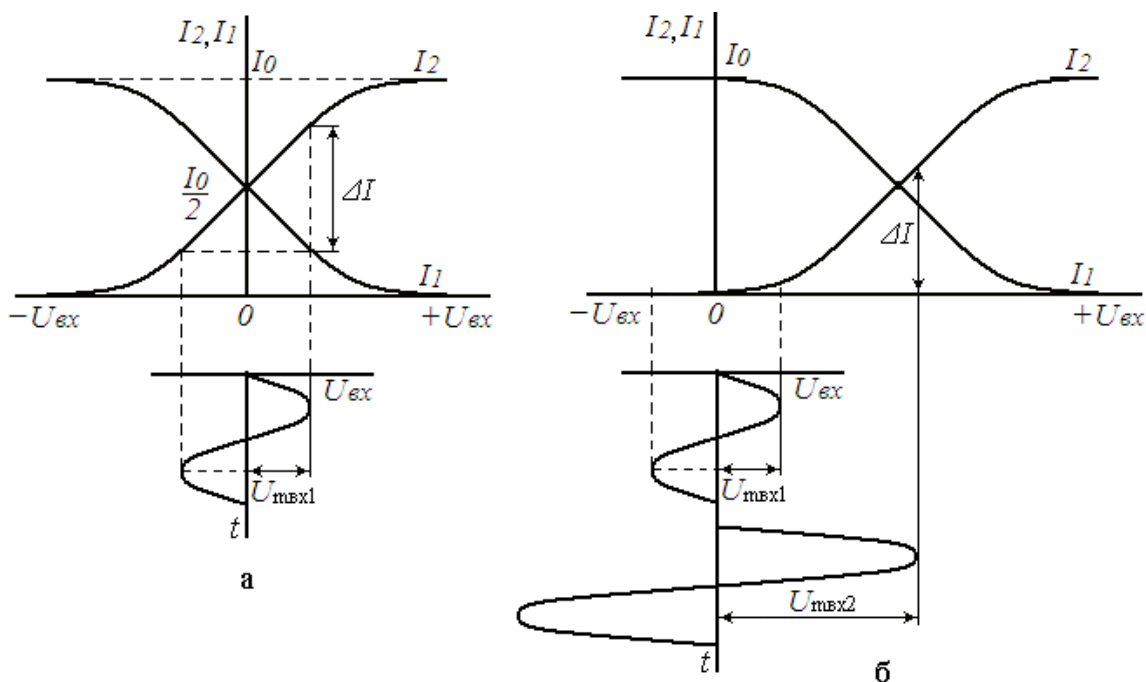

Рисунок 6.6 – Діаграми роботи розгалужувального з'єднання

Щоб з'явилося змінення струмів $\Delta I > 0$, необхідне збільшення амплітуди вхідної напруги до $U_{\text{мвх}2}$.

Таким чином, симетричне РЗ слід використовувати в аналогових схемах, зокрема в підсилювачах, де сигнали слабкі, а несиметричне - в цифрових схемах, де сигнали тільки сильні.

Оскільки несиметричне РЗ не сприймає малі напруги, то воно забезпечує досить високу завадостійкість цифрових схем.

6.2 Ключі на біполярних транзисторах

Ключі призначені для обробки цифрових сигналів.

Цифровий сигнал - дискретний або квантований, містить лише дискретні рівні.

Найбільш розповсюдженим є двійковий сигнал. Він складається лише з двох рівнів напруги, струму, частоти або фази, які кодуються символами "0" та "1". Найчастіше використовують двійкову напругу (рис. 6.7), де 0 - її низький рівень, який є логічним нулем "0", а 1 - високий рівень, який є логічною одиницею "1".

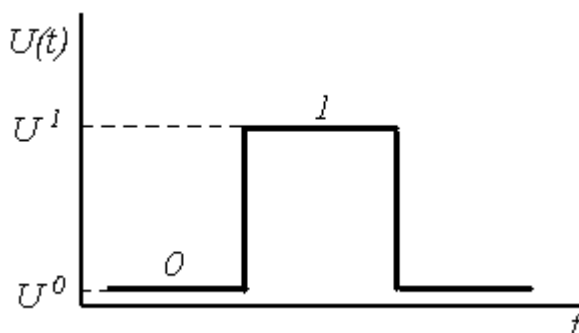

Рисунок 6.7 – Двійковий сигнал

Ці рівні обробляє транзисторний ключ в якому біполярний транзистор працює в ключовому режимі, який складається з режиму насичення та режиму відсікання.

У режимі насичення транзистор повністю відкритий, тобто пропускає колекторний струм, а в режимі відсікання транзистор повністю закритий, тобто колекторний струм практично відсутній.

Таким чином, транзистор у схемі ключа відіграє роль металевих контактів: у відкритому стані він замикає коло “колектор-емітер”, а у закритому стані розриває його.

Транзисторний ключ (рис. 6.8) є подільником напруги E_{KE} , верхнім плечем якого є опір резистора навантаження R_K , а нижнім - транзистор VT.

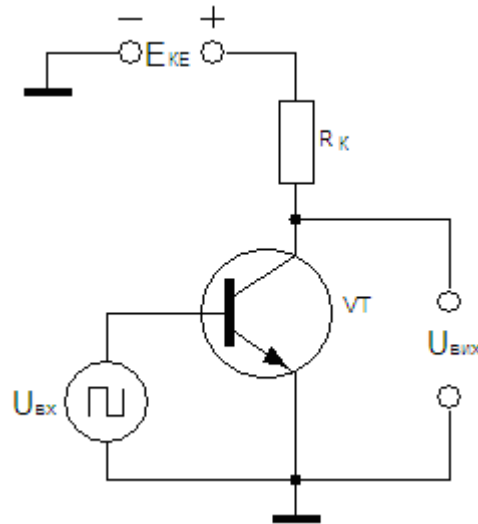

Рисунок 6.8 – Транзисторний ключ

Вихідна напруга ключа становить

$$U_{\text{вих}} = E_{KE} \frac{R_{VT}}{R_K + R_{VT}}, \quad (6.3)$$

де R_{VT} - опір ділянки колектор - емітер транзистора VT.

У відкритому стані транзистора VT його опір нехтовно малий: $R_{VT} \ll R_K$, через що з (6.3) одержуємо $U_{\text{вих}} \approx 0$. Така напруга є логічним нулем:

$$U^0 \approx 0. \quad (6.4)$$

У закритому стані транзистора VT його опір великий: $R_{VT} \gg R_K$, через що з (6.3) одержуємо $U_{\text{вих}} \approx E_{KE}$. Така напруга є логічною одиницею:

$$U^1 \approx E_K \quad (6.5)$$

Принципова схема ключа на біполярному транзисторі наведена на рисунку 6.9.

ДС (VT1) - джерело сигналу;

$U_{\text{вх}}$ та $U_{\text{вих}}$ - відповідно вхідна та вихідна напруги;

E_{KE} - напруга живлення;

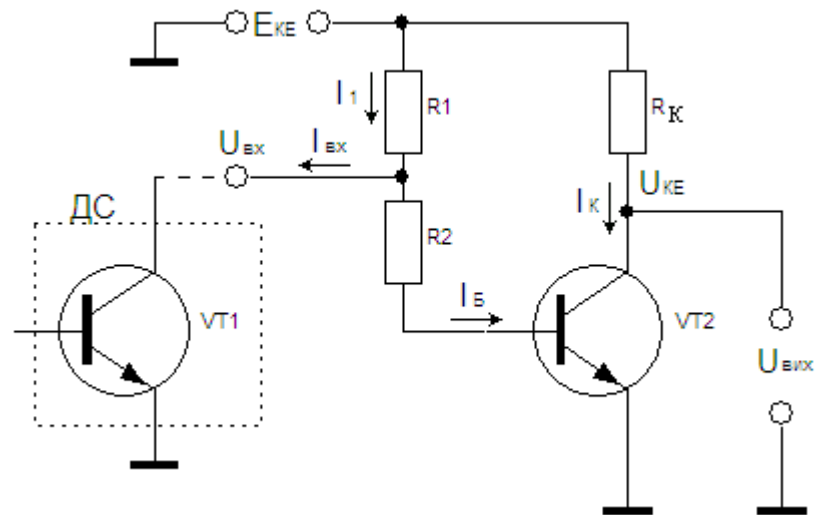

Рисунок 6.9 - Принципова схема транзисторного ключа

$I_{ВХ}$ - вхідний струм;

$I_{Б}$ та $I_{К}$ - струми відповідно бази та колектора;

$R_{К}$ - опір навантаження;

R_1 та R_2 - резистори в колі бази.

Джерелом сигналу ДС є транзистор VT1, який може знаходитись в одному з двох станів: або відкритому, або закритому. Він сумісно з резистором R_2 створює несиметричне розгалужувальне з'єднання, причому $R_2 \gg R_{VT}$. Через це струм I_1 може цілком відгалужуватись або в коло бази, створюючи струм $I_{Б}$ і саме тим відкривати VT2, або у вхідне коло, створюючи $I_{ВХ}$ і саме цим знеструмлюючи базу, тобто закривати VT2.

Щоб точніше виконувались співвідношення (6.4) та (6.5), транзистор ключа VT2 має працювати в ключовому режимі, який складається з режиму насичення РН та режиму відсікання РВ (рис. 6.10).

Критеріями режиму насичення є

$$U_{КЕ} < U_{БЕ}, \quad (6.6)$$

а режиму відсікання

$$I_{Б} < 0. \quad (6.7)$$

Знайдемо вихідну напругу VT2, яка за законом Кірхгофа становить

$$U_{ВЫХ} = E_{КЕ} - I_{К}R_{К}. \quad (6.8)$$

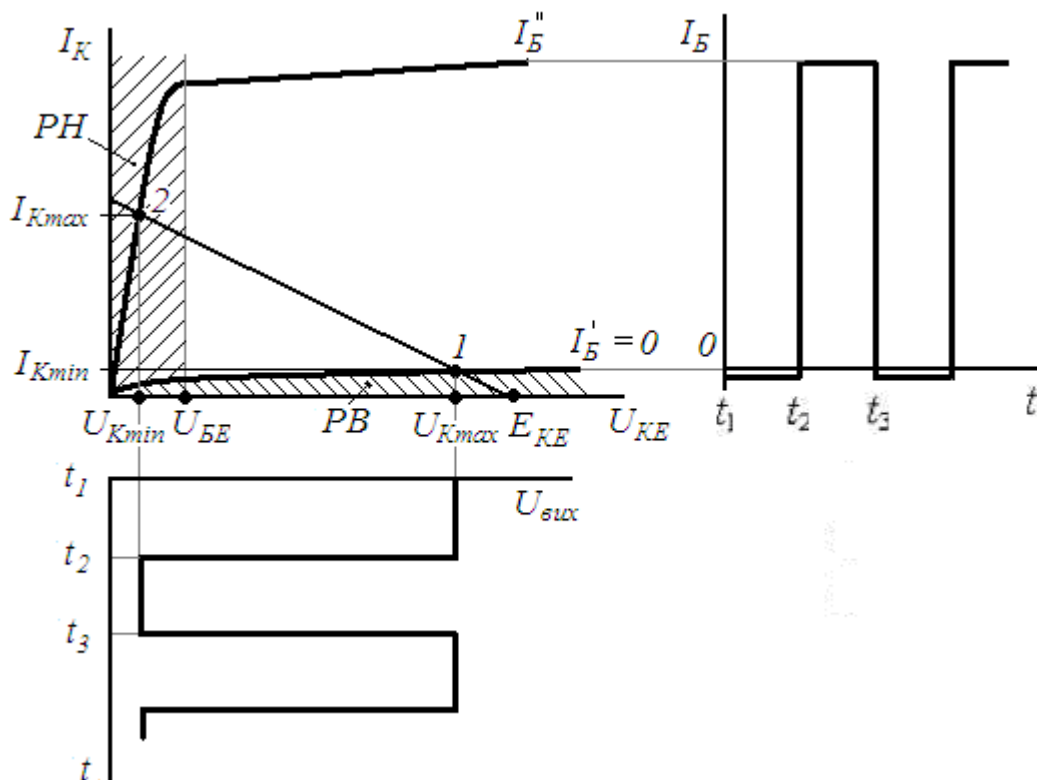

Рисунок 6.10 - Діаграма роботи транзисторного ключа

У початковому стані в інтервалі моментів $t_1 < t < t_2$ транзистор VT1 (рис. 6.9) джерела сигналу ДС відкритий, через що $U_{вх} = 0$. Вхідний струм $I_{вх}$ відгалужується в колектор VT1, і база VT2 знеструмлена (режим відсікання): $I_B \approx 0$ (точка 1). Тому струм колектора $I_K = \beta I_B$ також мінімальний I_{Kmin} . Підставляючи I_{Kmin} в (6.8), одержуємо

$$U_{KEmax} = E_{KE} - I_{Kmin} R_K \approx E_{KE}, \quad (6.9)$$

тобто при мінімальному (нульовому) струмі колектора I_{Kmin} падіння напруги $I_{Kmin} R_K$ на опорі навантаження R_K мале і вихідна напруга максимальна (одична).

Коли VT1 закриється (інтервал моментів $t_2 < t < t_3$), то вхідна напруга $U_{вх}$ стане одичною. Вхідний струм $I_{вх}$ не відгалужується, і база VT2 знаходиться під великим (одичним) струмом I_B , тобто в режимі насичення (точка 2). Тому струм колектора також великий $I_{Kmax} \approx U_{KE}/R_K$. Підставляючи останнє співвідношення в (6.8), одержуємо

$$U_{KEmin} = E_{KE} - I_{Kmax} R_K \approx 0, \quad (6.10)$$

тобто при максимальному (одичному) струмі колектора I_{Kmax} падіння на-

пруги $I_{K\max}R_K$ на опорі навантаження R_K велике, і вихідна напруга мінімальна (нульова). Так на виході ключа створюються два рівні сигнали: нульовий і одиничний (з поворотом фази на 180°).

В обох режимах (насичення та відсікання) потужність, яка розсіюється колектором, нехтовно мала:

$$P_{K\text{нас}} = I_{K\max} U_{K\min}, \quad (6.11)$$

$$P_{K\text{відс}} = I_{K\min} U_{K\max}. \quad (6.12)$$

У режимі насичення $P_{K\text{нас}} \rightarrow 0$ через малу напругу колектора $U_{K\min} < 0,7$ В, а в режимі відсікання $P_{K\text{відс}} \rightarrow 0$ через малий струм $I_{K\min} \rightarrow 0$. Тому в ключовому режимі на колекторі розсіюється нехтовно мала потужність, через що ККД ключа великий і досягає 90 - 95%.

6.3 Насичення ключа

В режимі насичення вихідна напруга $U_{\text{вих}}$ практично не залежить від амплітуди вхідного сигналу через те, що струм $I_{K\max}$ не залежить від струму бази I_B . Дійсно, струми бази $I_B (S>1)$ та $I_B (S=1)$ створюють практично один і саме той струм колектора $I_{K\max}$ (рис. 6.11).

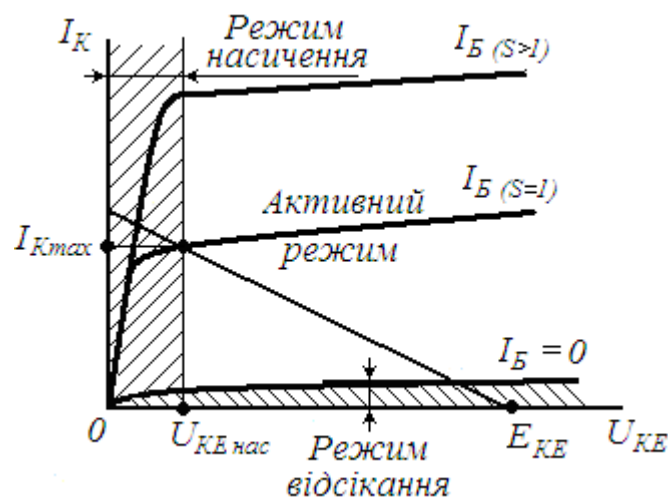

Рисунок 6.11 – Визначення коефіцієнта насичення

Змінення I_B , не викликаючи змін колекторного струму I_K та вихідної напруги U_{KE} , впливає на коефіцієнт насичення S , яким є відношення будь-

якого струму I_B до того струму бази $I_{B(S=1)}$, який розмежовує режими насичення, та активний:

$$S = \frac{I_B}{I_{B(S=1)}} \quad (6.13)$$

Знайдемо параметри, які визначають коефіцієнт насичення S , для чого виразимо $I_{B(S=1)}$ через E_{KE} та R_K .

На резисторі R_K падає напруга $E_{KE} - U_{Kнас}$. Зважаючи на те, що $U_{Kнас} \ll E_{KE}$, а $I_{Kmax} = \beta I_{B(S=1)}$, маємо

$$S = \frac{\beta I_B R_K}{E_{KE}}. \quad (6.14)$$

При $S < 1$ спостерігається активний режим, а при $S > 1$ - режим насичення.

Чим більше струм бази I_B , тим вище коефіцієнт насичення S . Необхідний струм бази I_B забезпечується вибором опорів резисторів у колі бази $R1$ та $R2$ (рис. 6.9). Так, зменшення цих опорів підвищує I_B і саме тим збільшує S .

6.4 Завадостійкість ключа

Коефіцієнт насичення S суттєво впливає на завадостійкість ключа, а саме: збільшення S підвищує завадостійкість. Це пояснює рисунок 6.12.

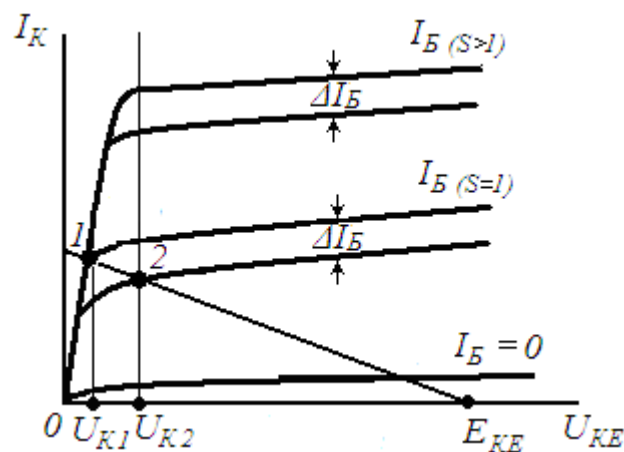

Рисунок 6.12 – Вплив насичення на завадостійкість ключа

Якщо струм бази становить $I_B = I_{B(S=1)}$, то коефіцієнт насичення $S = 1$ і режим визначається точкою 1. Зменшення струму бази $I_{B(S=1)}$ на ΔI_B через дію

якоїсь завади виводить транзистор з режиму насичення в активний режим (точка 2). При цьому вихідна напруга ключа змінюється від U_{K1} до U_{K2} , тобто завада змінює вихідну напругу.

Коли ж струм бази $I_B = I_{B(S>1)}$, тобто $S > 1$, то зменшення струму $I_{B(S>1)}$ на саме ту ж величину ΔI_B не змінює місцеположення точки 1, через що вихідна напруга також не змінюється. Так, збільшення коефіцієнта насичення S підвищує завадостійкість ключа.

Проте не слід вважати, що підвищення S може бути нескінченним. Збільшення S , підвищує завадостійкість, але при цьому знижує швидкодію ключа. Тому вибір коефіцієнта насичення S має бути компромісним.

6.5 Швидкодія ключа

Оцінимо вплив коефіцієнта насичення S на тривалість перехідних процесів, тобто на швидкодію ключа.

На рисунку 6.13 наведена часова діаграма роботи транзисторного ключа, з якої видно наступне.

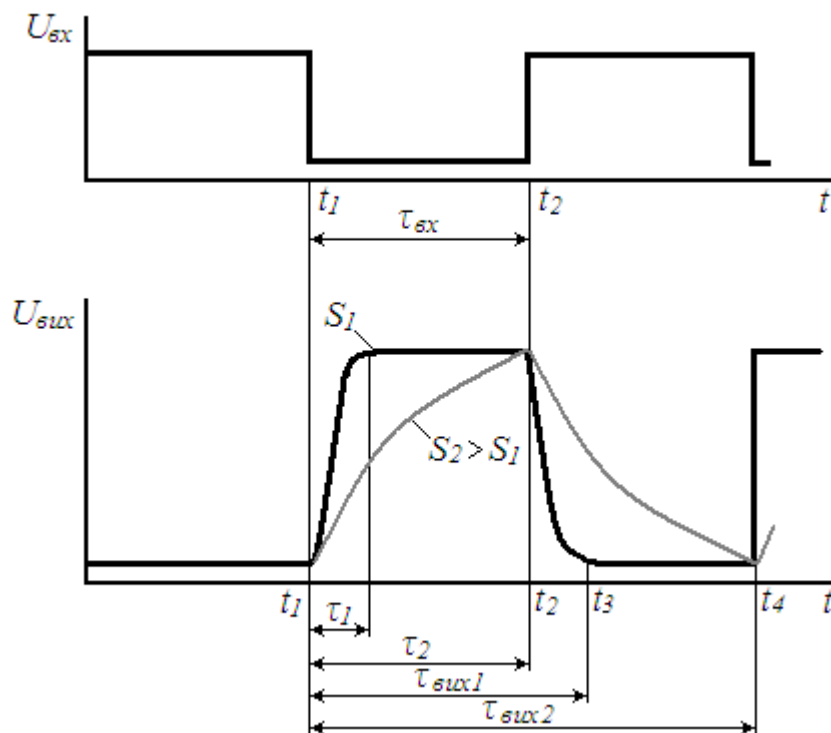

Рисунок 6.13 - Часова діаграма роботи транзисторного ключа

Якщо вхідний імпульс $U_{\text{вх}}$ має нескінченно стрімкі фронти (їхня тривалість наближається до нуля), то в залежності від коефіцієнта насичення S тривалість фронтів вихідного імпульсу $U_{\text{вих}}$ досягає τ_1 при S_1 та $\tau_2 > \tau_1$ при $S_2 > S_1$. Так підвищення насичення ключа затулює фронти, тобто знижує швидкодію.

11

Це пояснюється тим, що до моменту t_1 рівень $U_{\text{вх}}$ був високим, транзистор - відкритим і в його базі накопичились рухомі носії заряду. У момент t_1 з поданням низького рівня $U_{\text{вх}}$ транзистор мав закритися, але це станеться лише через час τ_1 , коли накопичений заряд зникне. Якщо коефіцієнт насичення збільшити до S_2 , то концентрація накопичених зарядів у базі зросте і тому тривалість фронту затулюється аж до τ_2 .

У момент t_2 рівень $U_{\text{вх}}$ змінюється на високий і транзистор мав відкритися, але це станеться пізніше в момент t_3 при S_1 , або в момент t_4 при S_2 , коли в базі накопичаться рухомі носії заряду.

Отже, при тривалості $\tau_{\text{вх}}$ вхідного імпульсу $U_{\text{вх}}$, вихідний імпульс $U_{\text{вих}}$ розтягується до $\tau_{\text{вих1}}$ при $S = S_1$ і до $\tau_{\text{вих2}}$ при $S = S_2$. Доки не зникне даний імпульс на виході, наступного вхідного імпульсу подавати не можна, тобто швидкодія ключа зменшується.

Таким чином, незважаючи на те, що збільшення коефіцієнта насичення підвищує завадостійкість, глибина насичення S має бути обмежена, бо стримує швидкодію. Тому на практиці S не перевищує 10.

6.6 Недоліки ключа на біполярному транзисторі

Першим недоліком є те, що біполярний транзистор ніколи не закривається до кінця. Через колекторний перехід закритого транзистора завжди протікає його тепловий струм $\beta I_{\text{КБ0}}$, який створює на опорі навантаження падіння напруги $\beta I_{\text{КБ0}} R_{\text{К}}$, через що вихідна одинична напруга $U_{\text{Кмак}}$ не досягає напруги живлення $E_{\text{КЕ}}$ на цю величину (рис. 6.10).

Другий недолік полягає в тому, що база і колектор мають гальванічний зв'язок через наявність струму $\beta I_{\text{КБ0}}$. Цей зв'язок зумовлює проникнення час-

тки вхідної напруги до виходу, що в прецизійних ключах викликає похибку.

Згаданих недоліків позбавлені ключі на польових транзисторах.

6.7 Ключі на польових транзисторах

Ключі на польових транзисторах, як і на біполярних, призначені для обробки цифрових сигналів. Ключ на польовому транзисторі, як і на біполярному, є подільником напруги, у верхньому плечі якого опір навантаження R_C , а в нижньому - транзистор VT (рис. 6.14).

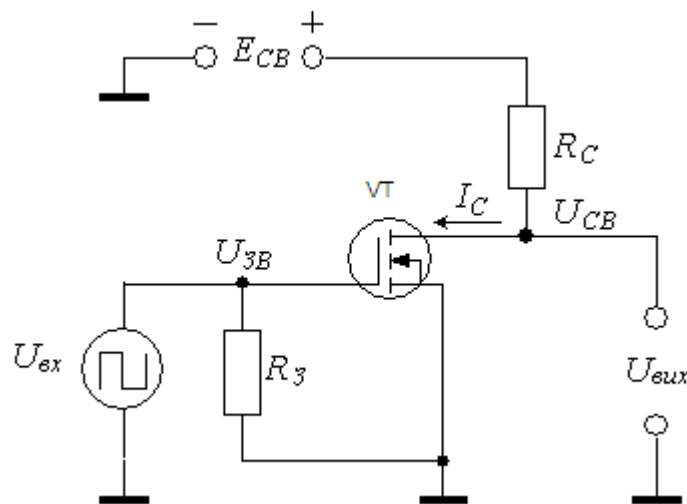

Рисунок 6.14 – Схема ключа на польовому транзисторі

$U_{вх}$ та $U_{вих}$ - відповідно вхідна та вихідна напруги;

VT - польовий транзистор;

E_{CB} - напруга живлення;

$U_{зв}$ - напруга “затвор-витік”;

$U_{св}$ - напруга “стік-витік”;

I_C - струм стоку;

R_C - опір навантаження;

R_3 - резистор у колі затвору.

Щоб уникнути недоліків за п. 6.6, транзистор VT вибирають з ізольованим затвором для гальванічної розв’язки між затвором та стоком.

Ключ на польовому транзисторі працює наступним чином.

Знайдемо вихідну напругу, яка за законом Кірхгофа становить

$$U_{\text{вих}} = E_{\text{СВ}} - I_{\text{С}}R_{\text{С}}. \quad (6.15)$$

З діаграми роботи ключа (рис. 6.15) видно наступне.

У початковому стані в інтервалі моментів $t_0 - t_1$ вхідна напруга дорівнює нулю $U_{\text{вх}} = 0$, через що напруга затвору також нульова $U_{\text{ЗВ}} = 0$. Транзистор VT закритий, струм стоку відсутній. Підставляючи $I_{\text{С}} = 0$ в (6.15), одержуємо $U_{\text{вих}} = E_{\text{СВ}}$.

Якщо вхідна напруга нульова, то вихідна напруга максимальна $U_{\text{СВmax}}$ (точка 1), падіння напруги $I_{\text{С}}R_{\text{С}}$ на опорі навантаження $R_{\text{С}}$ дорівнює нулю.

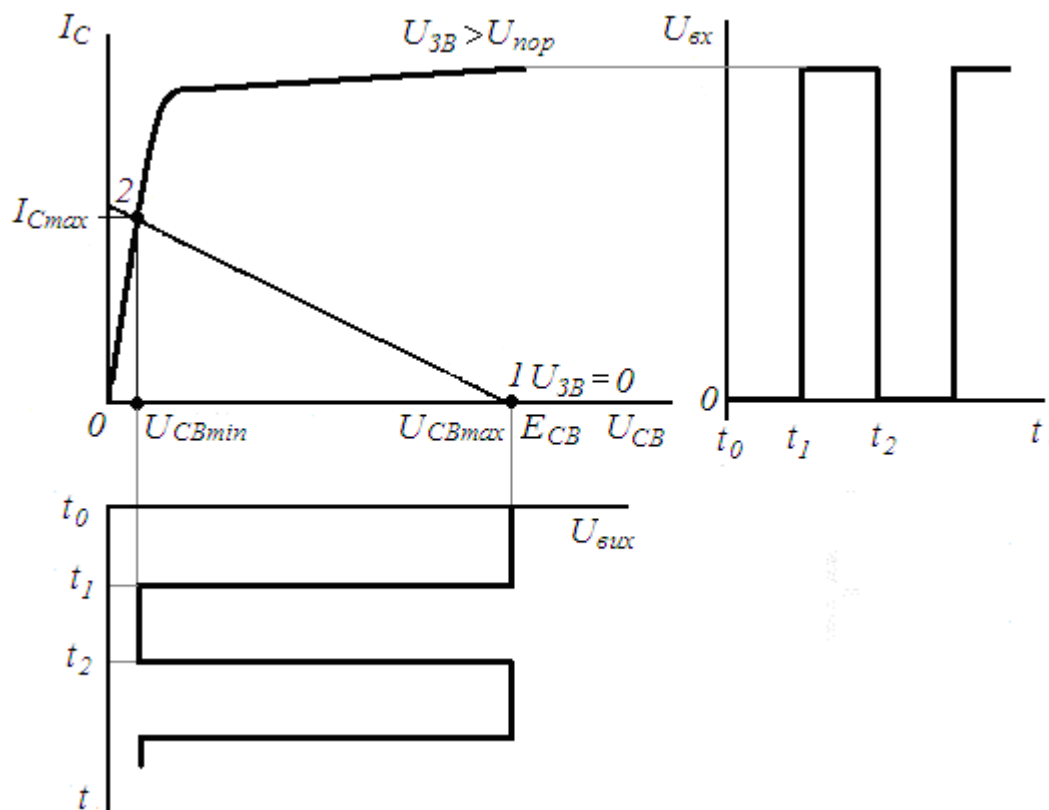

Рисунок 6.15 – Діаграма роботи ключа на польовому транзисторі

В інтервалі моментів $t_1 - t_2$ вхідна напруга одинична і, якщо вона більше порога $U_{\text{пор}}$, то напруга затвору також перевищує поріг: $U_{\text{ЗВ}} > U_{\text{пор}}$, через що транзистор відкривається і з'являється максимальний струм стоку

$$I_{\text{Сmax}} \approx \frac{E_{\text{СВ}}}{R_{\text{С}}}.$$

Підставляючи останнє співвідношення в (6.15), одержуємо

$$U_{\text{вих}} = U_{\text{СВmin}} = E_{\text{СВ}} - I_{\text{Сmax}}R_{\text{С}} \approx 0, \quad (6.16)$$

при одиничній вхідній напрузі струм стоку максимальний, через що падіння напруги $I_{Cmax}R_C$ на опорі навантаження R_C велике, і вихідна напруга мінімальна (практично нульова).

На виході ключа створюються два рівня сигналу: одиничний і нульовий з поворотом фази на 180° .

У ключовому режимі на польовому транзисторі, як і на біполярному, розсіюється нехтовно мала енергія $P_C = U_{CB}I_C$. Коли струм I_{Cmax} , то напруга стоку мінімальна U_{CBmin} . Коли ж напруга стоку максимальна, то струм стоку $I_C = 0$.

МОН-транзистор має бути з індукованим каналом. Це пояснює його ВАХ прямого передавання (рис. 6.16), з якої видно, що напруга затвору $U_{ЗВ}$ має поріг $U_{пор}$. Цей поріг забезпечує підвищену завадостійкість, так як напруга завади, яка менша за $U_{пор}$, не відкриває транзистор і не сприймається ключем.

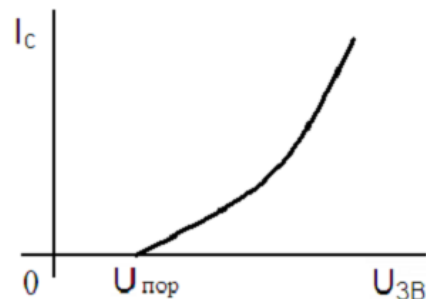

Рисунок 6.16 – ВАХ МОН-транзистора

Швидкодія ключа обмежується тривалістю перехідних процесів, які зумовлені міжелектродними ємностями та часом індукування (створення та усунення) каналу. Через це форма імпульсів має ті ж самі спотворення, що й в ключах на БТ, але час включення $t_{вкл}$ та виключення $t_{викл}$ (рис. 6.17) для МОН-транзисторів менші, бо немає накопичення носіїв заряду, як у базі БТ. Тому швидкодія ключів на МОН-транзисторах вища.

Переваги ключів на МОН-транзисторах:

- високий (практично нескінченний) вхідний опір не навантажує джерело сигналу;

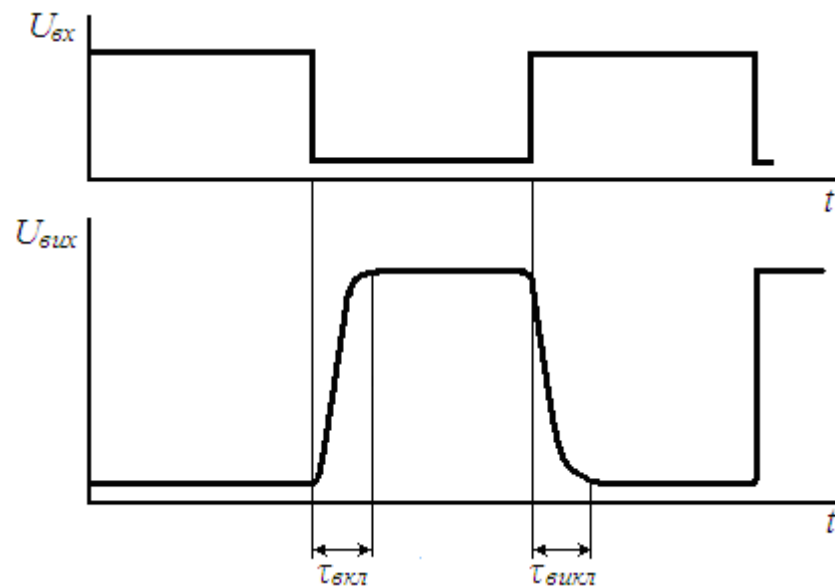

Рисунок 6.17 – Часова діаграма ключа на МОН-транзисторі

- повна гальванічна розв'язка вхідного та вихідного кіл;
- висока швидкодія через відсутність накопичування зарядів;
- висока економічність через можливість використання багатоомних опорів R_C ;
- простота через відсутність живлення вхідного кола (затвору).

Ці переваги забезпечили найширше розповсюдження ключів на МОН-транзисторах з індукованим каналом.

6.8 Ключі на тиристорах

Тиристор, умовне позначення якого наведене на рисунку 6.18 а, призначений для включення опору навантаження під напругу, коли вона досягне завданого порогу.

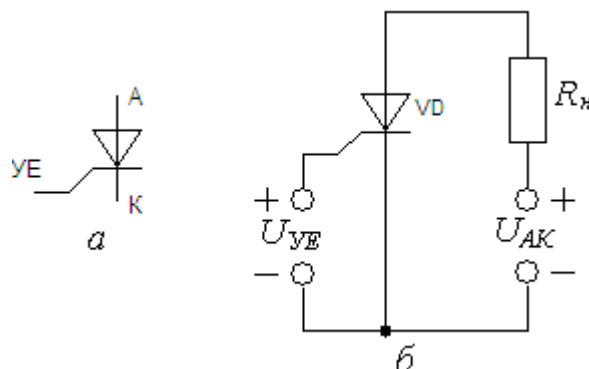

Рисунок 6.18 – Тиристор: а – умовне позначення; б – схема включення

Тиристри бувають двохелектродними, трьохелектродними та чотириелектродними. Найбільшого розповсюдження набули трьохелектродні тиристри. Трьохелектродний тиристор має три електроди: анод А, катод К та управляючий електрод.

Умовне позначення на основі діода вказує на те, що тиристор має вентильні властивості, тобто односторонню провідність і за своєю функцією є діодом.

Управляючий електрод визначає порогову напругу анода, під якою тиристор починає проводити струм. Отже, тиристор є керованим діодом.

Тиристри використовуються в керованих випрямлячах для регулювання випрямленої напруги, а також в інших регуляторах.

Розглянемо роботу ключа на тиристрі, схема якого наведена на рисунку 5.18 6. Робота ключа полягає в тому, що опір навантаження R_H включається під напругу U_{AK} , коли вона досягне заданого порогу.

Схема ключа з розгорненою структурою тиристора під напругою наведена на рисунку 6.19.

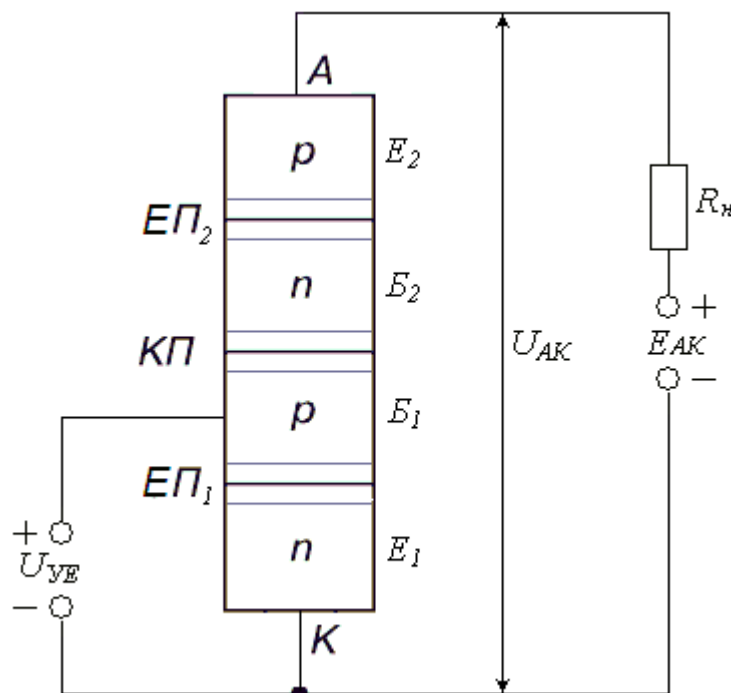

Рисунок 6.19 – Тиристор під напругами

Тиристор є чотиришаровою структурою р-п-р-п.

Крайні шари E_1 та E_2 називаються емітерами. Внутрішні шари B_1 та B_2 називаються базами. Між емітерами та базами створюються емітерні переходи EP_1 та EP_2 , а між базами створюється колекторний перехід KP . Ця термінологія зумовлена тим, що шари п-р-п та р-п-р створюють відповідні транзистори.

Структура тиристора (рис. 6.19) та його ВАХ (рис. 6.20) пояснюють функцію тиристорного ключа, яка полягає в тому, що навантаження R_H включається під напругу E_{AK} , коли вона досягне заданого порогу $U_{вкл}$.

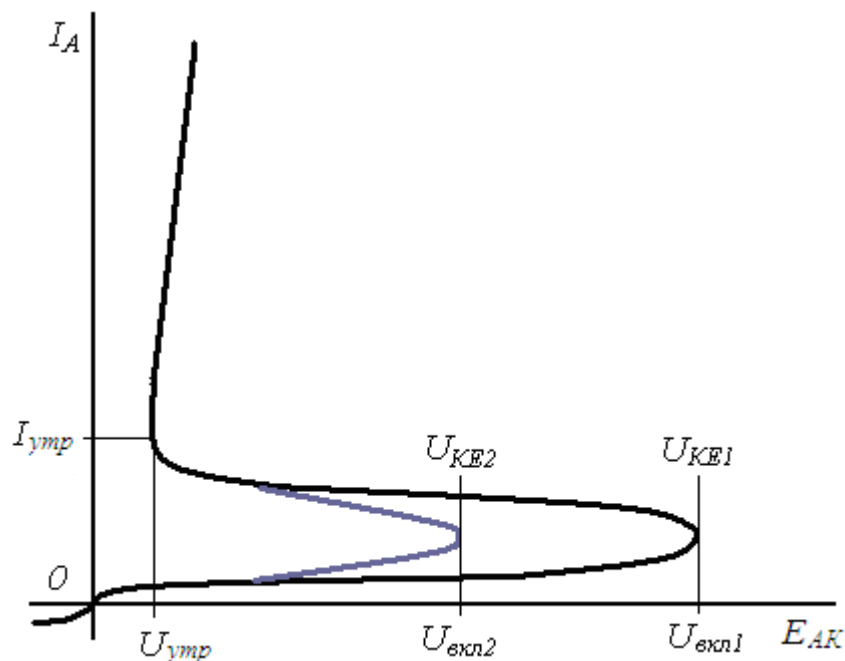

Рисунок 6.20 – ВАХ тиристора

Для розглядання принципу дії тиристора представимо його чотирьохшарову структуру р-п-р-п у вигляді двох послідовно з'єднаних транзисторів р-п-р та п-р-п (рис. 6.21).

З рисунка 6.21 б та рисунка 6.21в видно, що п-колектор транзистора $VT1$ підключений до п-бази $VT2$, а р-колектор $VT2$ з'єднаний з р- базою $VT1$, тобто вихід одного транзистора з'єднаний з входом іншого. Таке з'єднання створює додатний зворотний зв'язок між еквівалентними підсилювачами на транзисторах $VT1$ та $VT2$.

Розглянемо принцип дії ключа, який полягає в тому, що навантаження

R_H включається під напругу живлення E_{AK} , коли вона досягне заданого порогу.

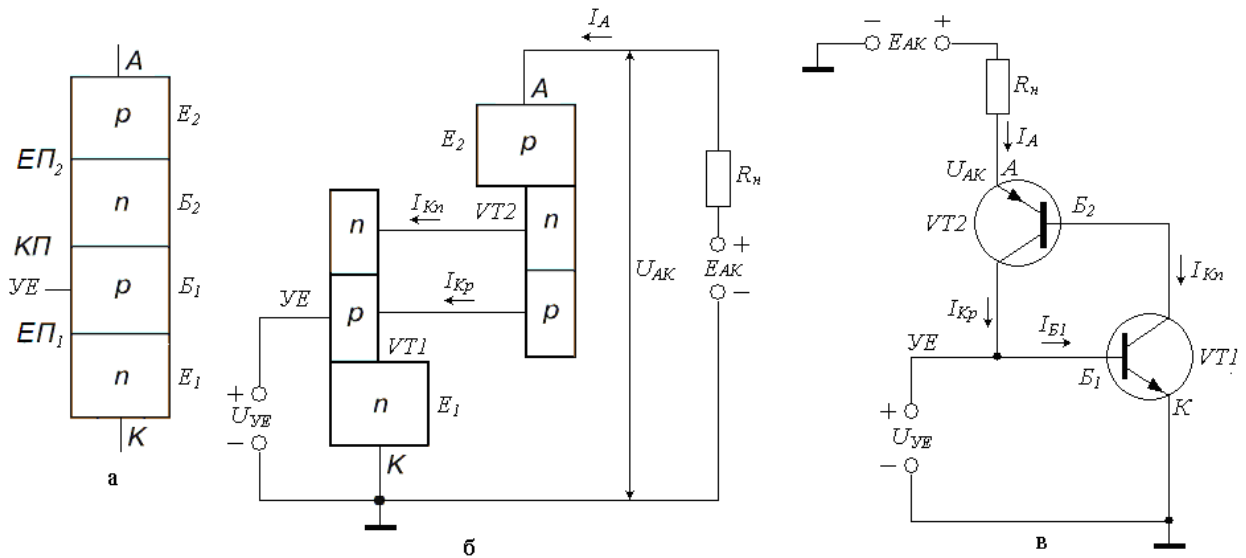

Рисунок 6.21 – Тиристор: а – фізична структура; б – еквівалентна структура; в – еквівалентна схема

Це здійснюється наступним чином.

За законом Кірхгофа для вихідного кола маємо

$$E_{AK} = U_{AK} + I_A R_H,$$

звідки напруга на опорі навантаження R_H становить

$$I_A R_H = E_{AK} - U_{AK}. \quad (6.17)$$

Емітерні переходи EP_1 та EP_2 знаходяться під прямими напругами, а колекторний перехід KP – під зворотною напругою.

У початковому стані за малої напруги $E_{AK} < U_{вкл}$ вона майже повністю прикладена до KP і лише невеликою частиною - до EP_1 та EP_2 . Тому тиристор закритий: $I_A = 0$, через що $I_A R_H = 0$, тобто опір навантаження R_H знеструмлений, бо вся підведена напруга E_{AK} падає на колекторному переході:

$$E_{AK} = U_{AK}.$$

При підвищенні E_{AK} до $U_{вкл1}$ (рис. 6.20) збільшуються прямі напруги на EP_1 та EP_2 , зменшуючи на них потенційні бар'єри. При певному зростанні прямої напруги, наприклад, на EP_1 , з'являється струм бази I_{B1} (рис. 6.21 в). Він, підсилюючись транзистором $VT1$ у β разів, створює колекторний струм

$I_{Кн} = \beta I_{Б1}$, який є струмом бази B_2 транзистора VT2. Струм $I_{Кн}$, підсилюючись транзистором VT2 також у β разів, створює колекторний струм $I_{Кр} = \beta I_{Кн}$, який є струмом бази B_1 транзистора VT1, який знову підсилює його у β разів і т.д. З'являється анодний струм $I_A = I_{Кн} + I_{Кр}$, який, завдяки додатному зворотному зв'язку, сам себе підтримує.

19

Як тільки з'явиться анодний струм $I_A = I_{Кн} + I_{Кр}$, у колекторному переході відбувається ударна іонізація власних атомів, за якої колекторний перехід КП насичується рухомими носіями заряду, через що напруга на ньому зменшується. Тиристор переходить з режиму включення $U_{вкл1}$ до режиму утримання, за якого $U_{AK} \ll E_{AK}$. Підставляючи останнє співвідношення в (6.17), одержуємо $I_A R_H = E_{AK}$, тобто практично вся напруга живлення E_{AK} прикладена до навантаження R_H . Так здійснюється включення навантаження R_H під напругу E_{AK} .

Для включення тиристора треба зменшити потенційний бар'єр хоча б на одному з емітерних переходів. Це здійснює напруга $U_{УЕ}$ управляючого електрода УЕ. Напруга $U_{УЕ}$ є прямою для ЕП₁ і тому чим вона більше, тим менше напруга включення $U_{вкл}$ (рис. 6.20).

Таким чином, управляючий електрод призначений для устанавлення порогу включення тиристора. Управляти анодним струмом I_A він не може, бо після включення тиристора управляючий електрод втрачає свою дію і його напруга $U_{УЕ}$ не впливає на анодний струм I_A . Тому, щоб виключити тиристор, треба зняти напруги управляючого електрода ($U_{УЕ} = 0$) та анода ($E_{AK} = 0$).

Для автоматичного виключення тиристора напруга E_{AK} має бути пульсуючою (рис. 6.22).

Рисунок 6.21 – Форма напруги живлення для автоматичного виключення тиристора

Тиристор включається, коли напруга E_{AK} досягне порога включення ($E_{AK} > U_{вкл}$), а виключається, коли напруга живлення E_{AK} спаде до нуля: $E_{AK} = 0$ в моменти $t_0, t_1, t_2, \dots$, якщо $U_{KE} = 0$.